

Joves uniformats: la mili obligatòria

El servei militar, o simplement la *mili*, va ser un sistema de prestació personal, temporal i obligatòria per nodrir les forces armades i les institucions militars de terra, mar i aire, en funció d'un sorteig o de l'ingrés voluntari. Es va instituir al segle XIX i va desaparèixer amb el canvi de segle, quan la resistència, l'antimilitarisme i la contestació van ser més evidents.

Text > JOSEP CLARA, historiador

Tant les lleis franquistes com la Constitució de l'any 1978 fan referència al dret i deure de defensar la pàtria i a l'acompliment d'aquesta prestació obligatòria per mitjà del servei militar. La Constitució de 1978, amb tot, va establir, per primera vegada, la possibilitat d'una prestació social substitutòria i l'establiment d'un servei civil, per tal que els objectors de consciència poguessin acomplir fins d'interès general sense vestir l'uniforme ni manejar armes.

El servei militar comprenia fases diferenciades: disponibilitat, activitat i reserva. Tant la primera com la darrera etapa tenien menys interès, ja que no afectaven normalment la vida i el treball habitual dels controlats. La durada de la fase de plena activitat i de submissió a la legislació militar, la pròpiament coneguda com la *mili*, va variar en el decurs dels anys. Abans de la incorporació dels anomenats *mossos*, tanmateix, l'Administració havia d'haver realitzat tot un conjunt de tasques necessàries: allistament, classificació

i distribució dels efectius, feina en la qual intervenien ajuntaments i caixes de reclutes.

De vint-i-quatre a nou mesos

La llei franquista de l'any 1940 va establir una temporada de vint-i-quatre mesos de subjecció a la mili, i la de l'any 1968 va rebaixar-la de quinze a divuit mesos. En etapa democràtica, la llei de 1984 va fixar-la en dotze mesos, i la de 1991, en nou mesos. També, en aquest lapse temporal, es va passar de fer la mili als vint-i-un anys a

>> Acte militar a Figueres, arran del trentè aniversari de l'ocupació de la ciutat, presidit pel capità general Pérez Viñeta.

(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. SANS.)

>> Grup de soldats a la caserna d'artilleria, l'any 1949.
(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. MASSAFONT.)

complir-la als dinou. La llei de 1991 va incorporar, així mateix, una carta de drets del soldat i la possibilitat d'integrar la dona a les forces armades.

L'any 1996 va anunciar-se la promesa governamental de reduir-la a sis mesos, però la proposta aviat va ser oblidada i subsumida, i es va optar per suprimir definitivament el servei obligatori i afavorir la professionalització de la tropa. Finalment, la servitud moderna, per voluntat popular i gràcies al pacte signat pel Partit Popular i Convergència i Unió que el 1996 va possibilitar la investidura d'Aznar, va deixar d'existir l'any 2002.

Més enllà dels dos anys fixats en la llei de 1940, en la postguerra, atesa la situació política interna i internacional, va haver-hi reemplaçaments que van haver de fer una mili llarga, de més de dos anys, als quals s'afegien els que duïen acumulats del temps de guerra. Els soldats del contingent de l'any 1940 es van incorporar el desembre de 1941 i no van ser llicenciats fins al juny de 1945. De fet, tots els reclutes incorporats fins al reemplaçament de l'any 1947 van romandre més de dos anys sota dependència castrense.

A part del compliment obligatori, existia el voluntariat, que permetia triar el lloc de servei, per bé que en aquests casos el període s'allargava uns mesos, i també hi havia la fórmula de la Milícia Universitària, que només el sector privilegiat dels que cursaven estudis superiors podia aprofitar. D'al-

tra banda, fins al 1942 van existir els Batallons de Soldats Treballadors, que van realitzar obres públiques i particulars en diversos punts del territori. Els que hi van ser destinats havien estat classificats com a desafectes al règim, i, per això, en comptes de situar-los en una caserna, els van donar un pic i una pala i els van fer reconstruir carreteres, ponts i obres d'empreses i corporacions.

Gabriel Cardona, militar, ha descrit el panorama general d'aquell moment: «En el servicio militar obligatorio de dos años, menudeaban las bofetadas; el estado sanitario, rancho, vestuario y calzado eran pésimos; los soldados y cabos debían llevar el pelo cortado al cero por motivos de corrección y buena disciplina, y tenían derecho a dos sesiones semanales de enseñanza religiosa, misa dominical, cumplimiento pascual, clase de analfabetos y lecturas censuradas por el capellán». Mariano Aguilar Olivencia, militar també, afegeix que «se escuchaban sus conversaciones, utilizando soldados afectos que actuaban en calidad de confidentes». I un altre militar, Fernando Puell de la Villa, arrodoneix el quadre: «El estado de los cuarteles era decrepito e inhóspito. El soldado dormía con dos mantas en jergón de paja sobre cuatro tablones de madera, apoyados en dos banquillos, una especie de soportes de hierro. Las chinches reemplazaron a los piojos de la guerra. Muchos establecimientos carecían de

agua corriente, amén de cuartos de aseo y lugares donde lavar la ropa. La comida era escasa y monótona: le-gumbres, patatas y pan».

Cap dels testimonis anteriors no parla de la mortalitat per accidents i altres causes, la qual va ser elevada. Per il·lustrar-ho constatem que, només a Figueres, el registre del cementiri va anotar vint enterraments de soldats durant els anys 1944-1945. Igualment, s'obliden de constatar que, en determinats casos, els soldats de lleva van participar en la vigilància de recintes penitenciaris i en l'afusellament de condemnats a mort. La qüestió de la llengua donaria també per a un capítol.

A casa i a fora

La distribució del contingent, segons el Reglament de 1943, havia de fer-se «según las circunstancias y conveniencias orgánicas», però s'establia que havia de procurar-se, fins on fos possible, de «localizar en cada región el mayor número de reclutas procedentes de las cajas de ella». No restarien a la pròpia regió militar, és clar, els destinats a infanteria de marina, aviació i places situades fora de la Península. L'excedent de cada regió anava destinat a la regió deficitària més propera, que en el cas català era l'Aragó.

Així, per exemple, l'any 1971, els 2.537 reclutes de la demarcació de Girona, després del sorteig corresponent, van ser repartits d'aquesta manera: 945 al Centre d'Instrucció de Reclutes (CIR) 9 (Sant Climent Sescebes), 804 al CIR 10 (San Gregorio, Saragossa), 308 a Marina (Cartagena), 34 a l'Exèrcit

Fins al 1942 van existir els Batallons de Soldats Treballadors, que van realitzar obres públiques i particulars en diversos punts del territori. Els que hi van ser destinats havien estat classificats com a desafectes al règim.

>> Una escena de l'Operació Gavarres, exercici que es va fer l'any 1972. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. SANS.)

El soldat arrelat al territori podia ser perillós en cas que l'Exèrcit hagués de sortir al carrer per imposar les previsions successòries. Només uns pocs reclutes van poder restar al territori de residència.

de l'Aire (les Canàries), 11 a Forces de Policia del Sàhara, 74 al Batalló d'Instrucció de Reclutes 1 (Al-Aaiun), 87 al CIR 6 (Ceuta), 87 al CIR 6 (Melilla), 23 al CIR 15 (Tenerife) i 164 van ser excedents.

Amb la crisi prevista a la desaparició del dictador, el setembre de 1975, el Ministeri de l'Exèrcit va canviar la distribució del contingent. Per a l'assignació als diversos centres d'instrucció es va excloure la regió de procedència i, majoritàriament, es van enviar els reclutes fora. La justificació de la nova mesura al·ludia a la necessitat de fomentar el coneixement entre les diferents províncies i considerava que

aquest sistema era més just perquè evitava la discriminació entre els que es quedaven a la pròpia terra i els que havien de servir fora. En el fons, allò que no es deia era que el soldat arrelat al territori podia ser perillós en cas que l'Exèrcit hagués de sortir al carrer per imposar les previsions successòries.

D'aquesta manera, i malgrat petits retocs de l'any 1978, només uns pocs reclutes van poder restar al territori de residència habitual en el servei obligatori. Vegem l'exemple de la distribució dels 2.699 reclutes del reemplaçament de l'any 1980 corresponents a Girona: 286 al CIR 1 (San Pedro, Madrid), 129

al CIR 3 (Santa Ana, Càceres), 111 al CIR 4 (Cerro Muriano, Còrdova, i destinats a la regió militar de Sevilla), 141 al CIR 5 (Cerro Muriano i destinats a la regió militar de Granada), 203 al CIR 8 (Rabassa, Alacant), 138 al CIR 9 (Sant Climent Sescebes), 166 al CIR 10 (San Gregorio, Saragossa), 184 al CIR 11 (Araca, Vitòria), 164 al CIR 12 (El Ferral de Bernesga, Lleó), 84 al CIR 13 (Santa Cruz de Parga, Lugo), 69 al CIR 14 (les Balears), 137 al CIR 15 (Tenerife), 99 al CIR 16 (Campo Soto, Cadis, i destinats a Melilla), 94 al CIR 16 (Campo Soto, Cadis, i destinats a Ceuta), 76 a la Brigada de Reserva i unitat de serveis (Almeria), 12 a la Brigada Paracaigudista (Múrcia), 2 al Batalló d'Instrucció de Paracaigudisme (Múrcia), 272 a Marina (Cartagena), 8 a l'Exèrcit de l'Aire (les Canàries) i 187 van ser excedents.

Fins al 1984, nou anys després de la mort del dictador i dos anys després de l'adhesió a l'OTAN, el legislador no va ser capaç de recuperar la fórmula tradicional de prioritzar la residència habitual del recluta.

Casernes i destacaments

Dins l'espai gironí, les casernes i els destacaments van constituir centres permanents i d'altres de temporals. Els darrers van variar al llarg del període exposat en aquestes pàgines. La Guerra Mundial i el problema dels guerrillers antifranquistes o *maquis* van exigir la presència de l'exèrcit en zones perilloses i actives, ran de la costa en un primer moment i després ran de la frontera. Fins al començament de la dècada de 1950, el territori va ser militaritzat. Hi havia soldats en moltes poblacions: Girona, Figueres, Olot, Camprodon, Sant Joan de les Abadesses, Ripoll, Ribes de Freser, la Molina, Puigcerdà, Portbou, la Jonquera, Garriguella, Darnius, Peralada, el Port de la Selva, Vilamaniscle, Castellfollit de la Roca, Roses, l'Escala...

El fet d'haver-hi una escampadissa de soldats ressaltava, certament, la preeminència militar, però alhora permetia que uns quants poguessin fer la

mili a casa. A Camprodon es recorda encara que el capità Juan Laguna, encarregat de la vigilància dels forts, feia mans i mànigues perquè els ingressats locals destinats a enginyers anessin a raure a la seva vila.

Pel que fa a Sant Climent Sescebes, l'any 1948, es va declarar d'urgència l'expropiació forçosa d'uns terrenys, a fi d'instal·lar-hi el camp de tir de la guarnició de Figueres. El 1952 ja hi havia un campament, que en el decurs dels anys va passar de tenir caire regimental a divisionari i que el 1965 es va transformar en el CIR número 9, per als joves destinats a Catalunya. Abans, havien existit altres campaments divisionaris a Blanes, Calonge, Darnius, Garriguella, el Port de la Selva i la Molina.

La destinació anual dels soldats en les unitats de la demarcació gironina, bàsicament centrada a Girona i Sant Climent Sescebes, segons el repartiment dictat el 1970, era aquesta: 49 al

Quarter General de la Brigada DOT IV, 21 al Regiment d'Infanteria Ultònia 59, 59 a l'Agrupació Mixta d'Enquadrament IV, 20 a la Zona de Reclutament i Mobilització 41, 173 al Grup Lleuger de Cavalleria IV, 402 al Regiment d'Artilleria de Campanya 22, 6 al Govern Militar, 171 al Batalló Mixt d'Enginyers IV i 732 al CIR 9. Hi havia també petits destacaments del Regiment Mixt d'Artilleria número 7 a Roses, l'Escala i el Port de la Selva.

A partir de la nova organització de 1984 i la reducció de la presència militar a Catalunya, la disminució de personal i la dissolució de moltes unitats, els efectius de soldats es van concentrar a la Base Militar de Sant Climent Sescebes, on el 1987 es va constituir la Brigada de Caçadors de Muntanya XLI, la qual fins a l'any 1995 va tenir el quarter general a Girona i després es va traslladar a la dita població empordanesa. En aquesta darrera etapa va promocionar-se també el soldat

>> Acte militar a la caserna del Regiment d'Artilleria 22, amb un canó a primer terme. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. SANS.)

>> Soldats al camp de futbol de Vista Alegre, l'any 1968. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. SANS.)

professional, fet que va coincidir amb uns anys de resistència generalitzada al servei militar per part d'objectors, insubmisos i desertors. No es tractava solament de suprimir la prestació, sinó d'abolir l'exèrcit i activar un debat entorn de la defensa.

Aire i Armada

Comparats amb els destinats a l'Exèrcit de Terra, els que van pertànyer al de l'Aire o a l'Armada van ser minoritaris. L'antic camp d'aviació de Banyoles, habilitat durant la Guerra Civil, es va tornar a agènçar urgentment, l'any 1944, arran de les mesures defensives preses en un moment crític de la Segona Guerra Mundial i d'actuació de la guerrilla antifranquista. El 1947 s'hi movien trenta-vuit soldats de l'Aire. Va ser donat de baixa el 1960.

A la muntanya del Pení, la instal·lació corresponent a l'Esquadró de Vigilància Aèria 4 derivava dels acords de l'any 1953 amb els Estats Units, una presència de les forces nord-americanes en temps de la Guerra Freda. Les

expropiacions dels terrenys pertanyents als termes de Roses i Cadaqués van començar el 1955. La base, inaugurada operativament el 1959, va passar a mans espanyoles el 1964.

L'Armada, per la seva banda, va estar representada ran de mar per les Ajudanties Militars de Marina, plaçades a Palamós, Roses i Sant Feliu de Guíxols, i per destacaments navals a l'Estartit, l'Escala, el Port de la Selva i Cadaqués.

Transmissió de valors i contravalors

El servei militar era part de l'aparell per mantenir dempeus aquesta gran burocràcia que són els exèrcits. En el cas espanyol, un pilar del franquisme i vigilant de la democràcia, molt entestat en l'enemic interior. Per als antimilitaristes o pacifistes, representava una pèrdua de temps i un embrutiment dels joves reclutes. Una gran part del temps s'escolava en serveis de manteniment a les casernes (guàrdies, cuina, neteja, reforç de guàrdia, prevencions), desfilades i demostracions al carrer, i una gamma

variada de destinacions burocràtiques i servils.

Més enllà de la formació íntimament lligada a les armes, la mili va ser orientada amb la pretensió de ser un agent de transmissió ideològica de valors que convenien al règim polític. Van ser constants les referències a patriotisme, amor a la bandera, disciplina, subordinació, submissió, valor, abnegació, lleialtat, constància, honradesa, companyonia, culte a l'honor, iniciativa, responsabilitat... L'objectiu de nacionalitzar en sentit espanyolista —ple de tòpics i confós amb la centralització i la uniformització— va ser evident, però poc eficaç i interferit per altres mitjans, almenys a Catalunya i el País Basc. Es van desplegar també programes d'extensió cultural i de formació professional, útils per als menys afortunats.

L'estada a files va servir per divulgar valors, certament, però també contravalors. Contravalors lligats a l'exploatació personal (tractar el soldat com a servidor domèstic), violència, càstigs

degradants, alcoholisme, suïcidis, consum de droga... Amb l'arribada de la democràcia van sortir a la llum els maltractaments. Juli Busquets, fundador de la Unió Militar Democràtica, apunta: «Podía ocurrir que el hecho no fuera nuevo y que ahora la libertad de expresión permitiese denunciar unos abusos que antes el temor hacía guardar en silencio. Sin embargo, sin negar la posibilidad anterior, sinceramente creo que el endémico problema de las novatadas y los malos tratos a los reclutas empeoró».

Espasa i creu

Durant el franquisme, el casament de l'espasa i la creu —a més de discriminar els protestants i els testimonis de Jehovà— va estar present, de manera inevitable, a les casernes i campaments militars i en el jurament a la bandera. Va existir un bisbat castrense, del qual depenien els capellans destinats a les unitats. Ja ho va descriure Gaziel: «Milícia i clerecia, insistentivament agermanades (fins quan semblen renyides), formant una pinya fortíssima, amb una mentalitat casernària i seminarista».

L'Acció Catòlica, lògicament, va interessar-se pel sotmetiment. Josep M. Cases Deordal, excapellà del Regiment d'Artilleria 22 i futur bisbe de Sogorb-Castelló, i Àlvar Capella Riera, exvocal de l'Apostolat Castrense de la diòcesi, van escriure un llibret d'orientació, *Hombres de caqui* (segona edició, 1958), ple de consells optimistes i balsàmics: «El cuartel, a los cuarenta años, sería un castigo; a los veinte es una clase. Si apruebas los exámenes de sacrificio, la vida te sonreirá. Y si encuentras muchas espinas bajo tus botas de recluta, no olvides que Dios no vino a suprimir el sufrimiento, sino a llenarlo con su divina presencia».

Per tal d'incidir en el mateix sentit, es van organitzar curssets premilitars de formació i informació, en els quals van intervenir capellans, metges, militars... L'anunci del corresponent a l'any 1966 al full parroquial va resultar conflictiu, perquè el redactor hi introduí una nota d'antimilitarisme palès: «Los meses del servicio militar constituyen una dura lección para la mayoría de los reclutas. Unos regresan más hombres, más responsables, más esbabilados en todos los órdenes. Otros, por desgracia, vuelven a casa con mu-

chos tantos perdidos: el tiempo, el honor, el dinero, la Fe. Triste balance de una aventura hasta hoy obligatoria». La indignació es va escampar entre els militars, que van reaccionar contra el bisbe Narcís Jubany, perquè —segons la revista *Fuerza Nueva*— havia permès que «en la hoja dominical se injuriara gravísimamente al Ejército». El general Franco, fins i tot, va comentar-ho: «Lo anterior está dicho por algún sacerdote que por privilegio del régimen está excluido del servicio militar, cosa que no sucede en ninguna nación del mundo más que en España».

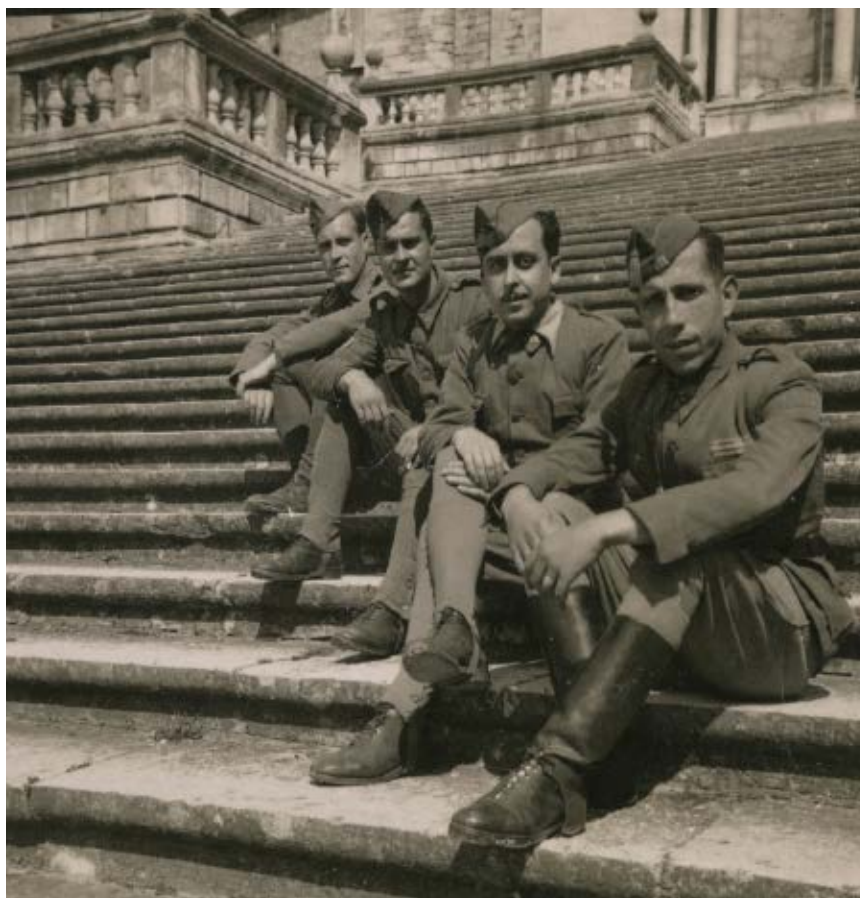
Alliberament

El sociòleg Joan Estruch (Barcelona, 1943) recorda que «fer el servei em semblava un càstig, i un càstig injust, que m'imposaven». Molts podien pensar com ell. En tot cas, i per bé que en el fons subsistís la mateixa estructura i la força de la casta, la intensitat del «càstig» va ser diferent als anys quaranta, als setanta o als noranta. I no era tampoc el mateix suportar-lo a

l'Àfrica, a Saragossa o a la Marina que a la mateixa població de la residència familiar.

El tracte i l'equipament van experimentar millores, especialment a partir de la dècada dels seixanta i dels canvis renovadors en temps democràtics, però no totes les necessàries. En descriure l'ocàs del servei militar obligatori, Puell de la Villa encara reporta que l'equipament del soldat «era somero, y su alimentación, austera, incluso después de enviar a comer y dormir a sus casas a cuantos acreditaran residir en la ciudad de destino».

Al capdavant, si bé la supressió del servei militar obligatori no va significar el triomf del pacifisme, sí que s'ha de considerar com una de les conquestes més importants de la segona meitat del segle XX. Alliberar-se de la servitud moderna, encara que darrerament fos reduïda a nou mesos i es pogués suplir per mitjà d'una fórmula substitutòria, va representar un pas endavant d'admirable progrés social per a una joventut que ja topa amb altres problemes més cruïxents.

>> Soldats a les escales de la Catedral. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. AUTOR DESCONEGUT.)